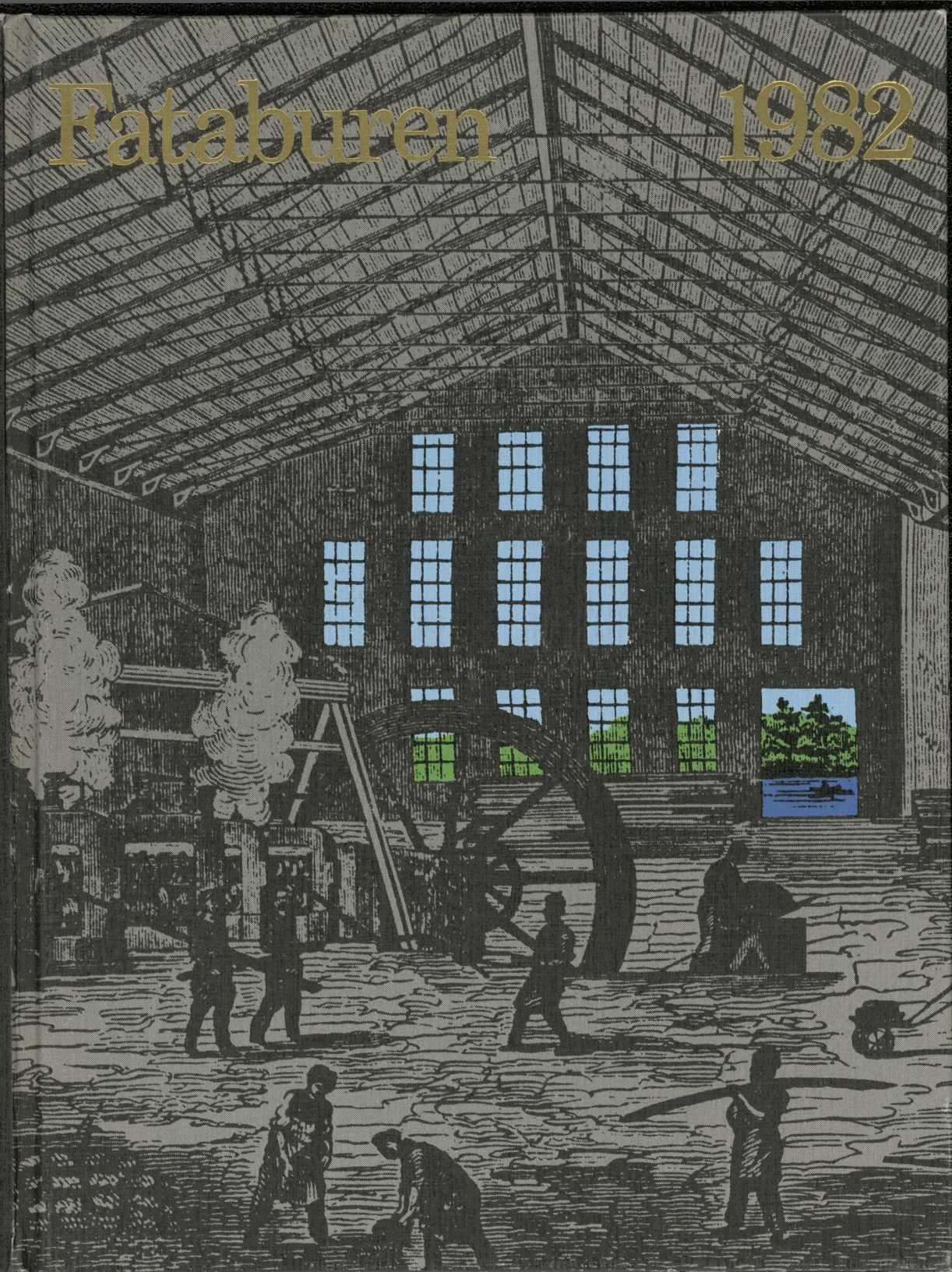

Fataburen

1982

Fataburen 1982

Fataburen

1982

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Elisabet Stavenow-Hidemark
Redaktionssekreterare: Berit Nordin

Summaries translated into English by
John Hogg

Pärmens framsida: Axmars järnverk i Gästrikland, xylografi av Victor Bernström efter blyertsteckning av Constance Blomgren. Publicerad 26 nov 1864 i tidningen Svenska Arbetaren. Bilden är starkt beskuren. (Bilden har attribuerats av Lena Johannesson.)

Pärmens baksida: Nyrokotapet med breda ränder och storfiguriga växtornament i den för tiden typiska blå färgskalan. Mönstret har växelvis satinerade och mottade partier. 1840-talet. Nordiska museet. Foto Bertil Höglund.

Omlagsarrangemang: Håkan Lindström

© Nordiska museet och respektive artikelförfattare
Tryckt hos Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla
1982

ISBN 91 7108 215 8

Före den stora industrialismens tid

Rolf Adamson

Vid början av 1800-talet bodde det i Sverige ungefär $2\frac{1}{3}$ miljoner människor. Vid mitten av seklet var siffran $3\frac{1}{2}$ miljoner. En så kraftig folkökning hade inte tidigare noterats i vårt land på motsvarande tid. Speciellt stor var den under 1820-talet. Då låg den i genomsnitt för riket på elva promille per år. Eftersom tillväxten var geografiskt ojämnt fördelad, var den på sina håll betydligt större än så. 1800-talets samhällsdebattörer oroades över att allt flera landsbygdsinvånare saknade jord som kunde ge dem livets uppehälle. Här, som i många andra delar av Europa, hölls självägande bönder för att vara en av nationens viktigaste stabiliserande grupper. Fattigvårds- och sysselsättningsproblem diskuterades under 1830- och 1840-talen med lika stort allvar i Sverige som i England och Tyskland. Städerna erbjöd bara i begränsad grad nya försörjningsmöjligheter. Visserligen växte åtskilliga landsortsstäder förhållandevis snabbt under perioden. Men deras utveckling efter 1800 utgick från en mycket blygsam position. Sammantagen kom den därför inte att väga särskilt tungt. Och Stockholm, vår överlägset största tätort, tycktes ha stagnerat.

Mot en bakgrund teknad i så mörka färger verkar det dock svårt att förstå vårt lands snabba utveckling under senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet. Det finns därför skäl att nyansera och komplettera bilden via korta notiser om olika samhällsföreteelser.

Befolkning

Folkökningen i 1800-talets Sverige framstår alls inte som uppseendeväckande hög

vid en jämförelse med tredje världen av idag. Där är den i extremfallen tre gånger så hög som den var i Sverige på 1820-talet, dvs den når tre procent per år. Detta kan återföras på både högre födelsetal och – tack vare läkekonstens framsteg – lägre dödstal.

Ändå viktigare är det att tillväxtprocenterna inte i sig själva ger avgörande utslag om en nations utveckling. Ibland kan snabb folkökning gå parallellt med kraftigt förbättrat utnyttjande av naturresurser och människor. På lite längre sikt kan befolkningstillväxten skapa vidgade marknader och ny sysselsättning. Däremot kan även mindre betydliga ökningar av folkmängden bli en påtaglig belastning, om tillgängliga naturresurser i huvudsak är tagna i anspråk och/eller behövliga kraftiga förändringar i den sociala organisationen förhindras av framträdande grupper i samhället. Det ges därför inga möjligheter att objektivt fastställa vad som är största tänkbara folkmängd inom ett område ens under förutsättning av oförändrad produktionsteknik.

Agrar utveckling

I Sverige under första hälften av 1800-talet – liksom i dagens u-länder – måste nya människor i allt väsentligt födas av jordbruket. Statistik över utrikeshandeln antyder att svenskt åkerbruk klarade denna krävande uppgift. Vid mitten av 1700-talet infördes inte alldeles små mängder spannmål till vårt land. Några decennier in på 1800-talet täcktes däremot de egna behoven. Vid mitten av seklet var en viss export regel. Strax därefter blev havre en av våra viktigaste utförselvaror.

Skördearbete i Östra Vemmenhögs sn, Skåne. Oljemålning av C C Dahlberg (1805–70). Foto i Nordiska museet.

Det är uppenbart att en omdaning av jordbruket påbörjades långt före vår stora industrialisering och i viss grad var en förutsättning för denna. Tidigare har forskningen gärna framhållit att en del godsägare var pionjärer med bönderna som tröga och motvilliga efterföljare. Under senare år har däremot också framsteg inom det jordbruk som drevs av självägande bönder kommit att poängteras. Det var inte bara fråga om att använda den rikligt förekommande arbetskraften utan också om att för bondebrukens begränsade skala förbättra eller anpassa redskap och arbetsorganisation.

Den viktiga naturresurs som bättre än tidigare togs i anspråk var ängarna. De odlades upp och dikades i mycket stor omfattning. Sanka åkanter och tunga lerjordar blev särskilt utsatta för sådant. Det var ganska vanligt att en bys åkerareal fördubblades eller mer än så mellan storskifte och laga skifte, som i genomsnitt kanske låg femtio år ifrån varandra. Detta betydde en överföring av intresset från boskapsskötsel baserad på foder från ängarna

till spannmålsodling på åkermark. Ännu 1850 var det bara i ganska få fall som moderna vallväxter hade införts på åkern, såsom ett led i ett väl genomtänkt cirkulationsbruk.

För personer som enbart disponerade små jordplättar – särskilt backstugusittare – blev potatisen betydelsefull tack vare sin stora skörd per arealenhet. Det är dock anledning att tro att de fattigares beroende av potatisen var mindre än i en del andra länder. Den potatissjuka som svepte fram genom Västeuropa under senare delen av 1840-talet passerade förvisso inte oförmärkt i vårt land. Den åstadkom emellertid inget som motsvarade de utbredda hungerkatastroferna på Irland och i västra Skottland.

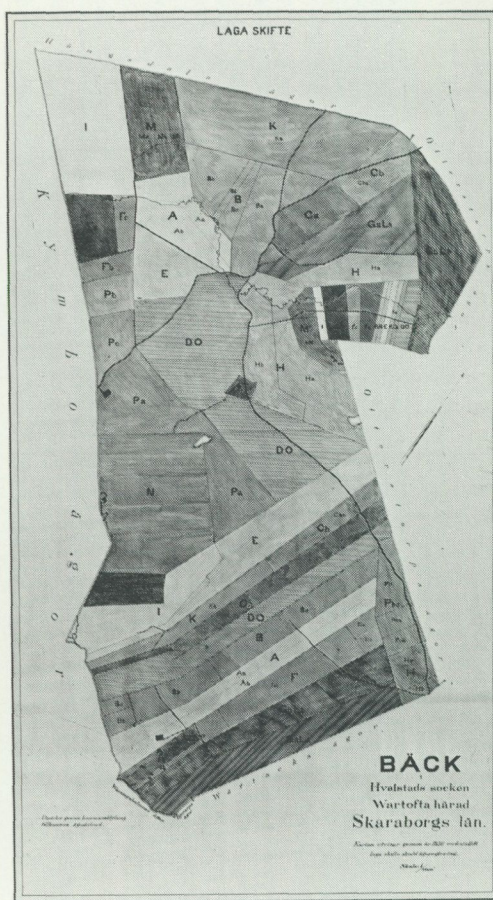
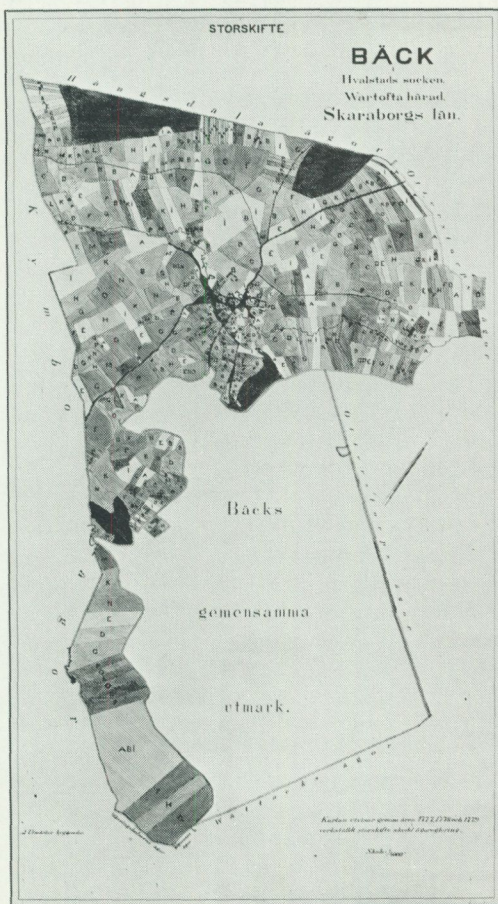
I viss utsträckning gav säkert nyodlingsverksamheten ökat arbete åt specialister på brytning av åker. I andra fall var det gårdens och bygdens egna som steg för steg tog upp ny mark. Det förtjänar påpekas att sådant i rätt stor skala kunde genomföras trots att byar inte alls eller ofullständigt hade skiftats och alltså låg i ägoblandning.

Efter laga skifte (fr o m 1827) underlätta-
des dock nyodling ytterligare. Vid sidan av
folkkökningen gick sålunda en vidgad sys-
selsättning.

Skiftena i Sverige har då och då bedömts
med utgångspunkt i vissa brittiska arbeten
som kom ut omkring 1910. Vikt har i dessa
fall lagts vid att lokalsamhällets fattigare
medlemmar inte skulle ha förmått hävda
sig gentemot de mäktigare. Vid skiften
skulle de ha berövats vad som utan formell
rätt men i skydd av sedvänjan tidigare ha-

de tillkommit dem. Modern engelsk forsk-
ning har i huvudsak underkänt denna bild.
Den har påvisat ett ganska betydande hän-
synstagande till traditionella rättigheter.
Pågående svenska undersökningar finner
likaså ett mycket skiftande mönster för de
motsättningar som inte helt sällan uppkom
vid så komplicerade avgöranden som en
större omfördelning av jord. Enligt dessa
har skiftenas roll för det svenska jordbru-
kets utveckling överskattats.

*Efter lagstiftning 1827 kunde laga skifte successivt genomföras på lokala
initiativ. Odlingen rationaliserades till större sammanhängande stycken
för varje gård. En del av gårdarna flyttades ut från det gamla läget i byn.
Både åker, äng och utmark skiftades. Kartor från Bäcks by, Vallsta sn,
Västergötland. Foto i Nordiska museet.*

Agrar fattigdom och rikedom

I och för sig kan spannmål exporteras samtidigt som breda grupper inom landet lider brist på livsmedel. Ett känt exempel härpå är tsar-Ryssland under senare delen av 1800-talet. Det är därför nödvändigt att någorlunda väl kunna avgöra hur fattigdomen på landsbygden utvecklades, innan man säkert kan tolka omslaget från import till export av spannmål i Sverige.

Ur skattelängder kan för socken efter socken, år efter år, riket över, efter mitten av 1820-talet sådana individer tagas fram, som inte i minsta mån förmått bidraga till samhällets allmänna behov genom att betala statsskatt. De har definierats som fattiga. Självklart är avgränsningen i viss grad godtycklig. Fattigdom kan dock *inte heller nu* med mycket bättre förutsättningar för statistiska undersökningar bestämmas entydigt. Ett allmänt resultat från gjorda undersökningar är att andelen fattiga i viktiga delar av mellersta Sverige inte steg under åren 1825–60. Detta stärker givetvis tolkningen att jordbruket i sin helhet utvecklades i samband med exportens främväxt utan någon klart påtaglig försämring för de fattigaste folklagen. Djupstudier från Skåne pekar på att dåliga naturliga förutsättningar för jordbruk spelade en mycket stor roll för människors fattigdom. I undersökta socknar saknades vad som skulle kunna kallas en ärftlig slumbosättning som människor inte under hela livet kunde komma ifrån.

På motsatta ändan av förmögenhets- och inkomstskalan bör det noteras att storgods knappast alls längre utvidgades i den meningen att nya fristående gårdar köptes och inordnades i ett större ägande. Å andra sidan splittrades inte heller många större jordegendomar under 1800-talets förra hälft. Till storjordägandets åtminstone delvis statiska karaktär bidrog i inte alldeles obetydlig grad fideikommissinstitutet. Bara en liten del av de fideikommiss som hunnit skapas före 1810 upplöstes. Relativt sett torde de största framstegen förmögenhetsmässigt ha gjorts av mera betydande bön-

der som drev kommersiellt storjordbruk. De bildade dock inte någon enhetlig grupp som normalt kunde föra över sin hopsamlade eller kraftigt förkovrade egendom till någon enda arvinge i påföljande generation.

Normalt fanns det ett vittförgrenat nät av lånetransaktioner på landsbygden. Många personers bouppteckningar visar en lång rad såväl ut- som inlån. Andra utpekar mera tydligt sin bygds främste utlånare av medel som kunde förbli stående år efter år. I viss grad har säkert sådana låntagits för produktiva ändamål. I andra fall, i Norrland före den stora träruschens tid, var räntefoten ibland så låg att man har anledning undra, om det inte var svårare att finna låntagare än långivare.

Folkbildning

Under senare år har befolkningens utbildning tillmätts stor vikt för ett samhälles ekonomiska och sociala utveckling. Det är uppenbart att ganska många människor i Sverige inte kunde läsa under decennierna före folkskolans införande. Under de första årtiondena efter 1842 mötte vår folkskola på många håll samma typ av problem som utbildare i dagens u-länder. Den räckte inte till för att ta emot alla som borde ha fått börja i den. På många håll på landsbygden var dess resultat därför rätt begränsade ännu 1860. Skrivkunnigheten var ändå mindre utbredd. Bäst synes den ha varit bland städernas män, sämst bland perifera områdens kvinnor. Men brister i folkbildningen var mera regel än undantag i 1800-talets Europa. De torde i många andra länder ha varit betydligt större och senare avhjälpta än här. Kvalificerade arbetare kapabla att överföra sitt kunnande till andra fält än det där de tränats var säkerligen få.

Regionala förskjutningar

Under 1800-talets första hälft tillväxte både befolkning och produktion olika snabbt i olika delar av Sverige. Västsveriges, Skånes och Norrlands betydelse ökade relativt sett, medan Mälardalskapens minskade

Svårigheten att finna lärare när folkskolestadgan infördes 1842 var uppenbar. I många fall fick äldre läs- och skrivkunniga personer tjänstgöra som lärare. – Byskola i Stockholms skärgård. Oljemålning 1843 av J.J. Rengdahl (1813–82). Foto i Nordiska museet.

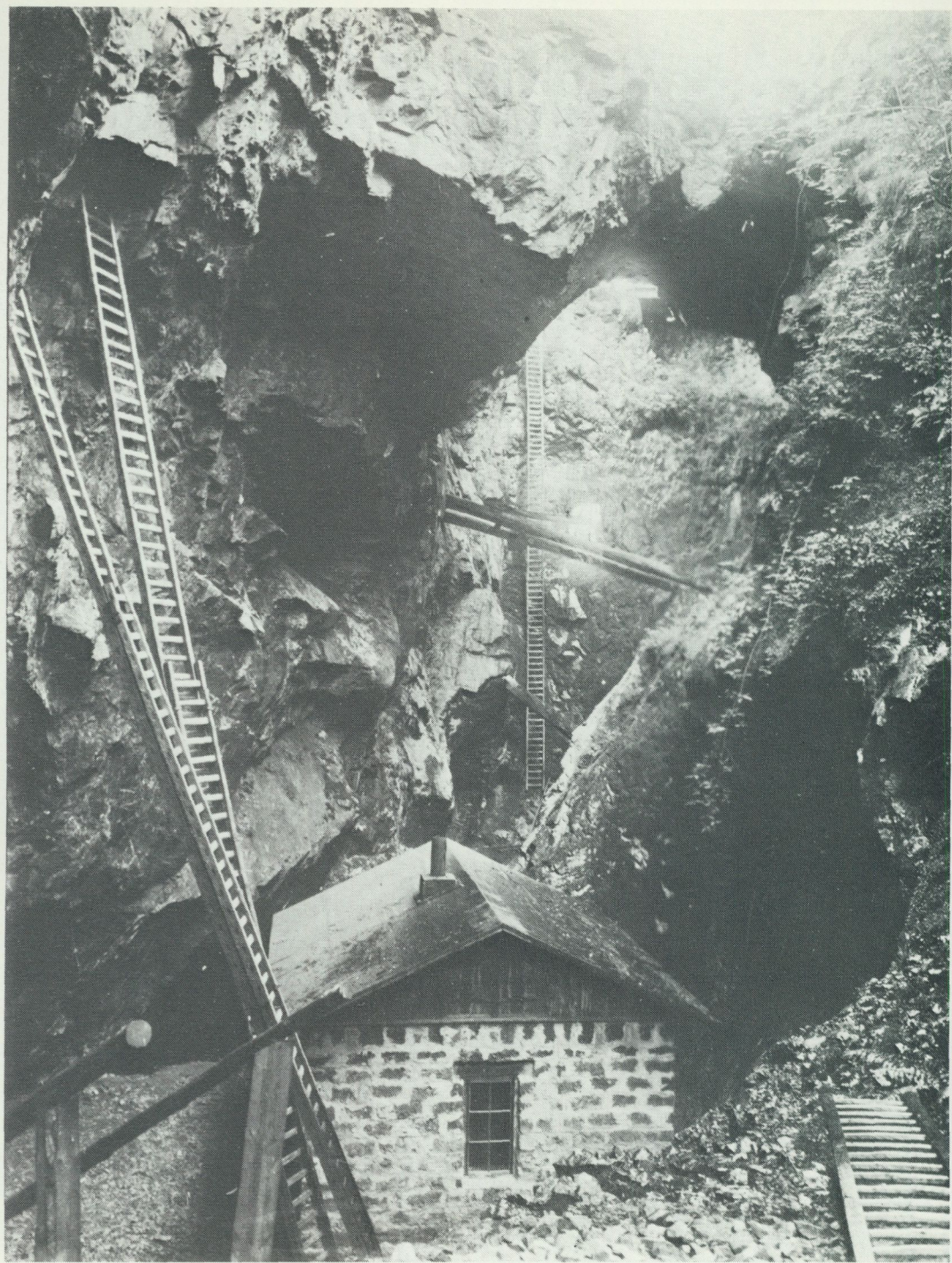
kraftigt. I något fall, som i norra Värmland, förtätades bebyggelsen massivt till följd av ökad efterfrågan på skogsprodukter. Vanligare var dock en långsammare fortgående utvidgning.

Den stora vandringen till Norrland kom inte förrän under 1800-talets andra hälft. Sannolikt var långtifrån alla de sörlänningar som då kom att flytta norrut belåtna med att lämna sina hemtrakter. Detta perspektiv har deras efterkommande naturligt nog kastat om hundra år senare.

Institutionell kreditgivning

Vid 1800-talets början fanns i våra största städer ett embryo till ett affärsbankssystem. När det bröt samman efter napoleonkrigens slut, blev misstänksamheten mot

banker i privat regi stor för åtskillig tid framåt. Riksbanken som fortfarande var verksam arbetade med olika typer av subventionerade lån. Den kompletterades av offentliga kassor, som bl a skulle förränta pensionsfonder och helst gjorde detta genom lån mot inteckning i fast egendom, vilka blev stående över långa perioder. Från 1830-talet började nya affärsbanker växa fram. Hypoteksföreningar skapades för finansieringen av större jordegendomar. De kom småningom att anlita utländskt kapital. Sammantaget torde framstegen inom kreditsystemet vid mitten av 1800-talet ha hört till de mest framträdande inom alla samhällssektorer i Sverige vid den tiden. Den offentliga diskussion som under 1850-talet fördes om bankväsendets utformning visade mycket fördjupade insikter i och vid-

Nordmarkshyttan i Värmland omkring 1900. Anläggningen drevs av ett hyttlag bestående av enskilda bergsmän, vilket bland annat innebar att den bara drevs under delar av året. Några år senare inköptes den av Uddeholmsbolaget och nedlades. Vi ser hyttbacken med ett arbetslag i förgrunden framför rostugnen närmast och masugnen till höger. Båda anläggningarna är gamla och omoderna, masugnen är en mulltimmerhytta och rostugnen av en typ som blev omodern redan omkring 1860. Foto av Ölander, Filipstad. Nordiska museet.

Tv Dagbrott, enligt uppgift från Storgruvan i Persbergs gruvor, Värmland. Foto i Nordiska museet.

Fallen vid Garphyttans bruk efter teckning av A. Nay. Ur Ny illustrerad tidning 1874. Foto i Nordiska museet.

gat intresse för bankfrågor hos en rad debattörer. Det primitiva hopsamlandet av sedlar i lämpliga valörer för transport till andra orter hade mer och mer fått vika för bokföringsmässiga överföringar.

Vid sidan av rena kreditinstitutioner arbetade i hamnstäderna andra mellanhänder: mäklare, som förmedlade kortfristiga lån till handeln, och handelshus som gav krediter till exportindustrins tillverkare.

Industri

Det är uppenbart att exportindustrin i mycket hög grad har fångat forskarnas intresse. Bl a beror detta på att utrikeshandeln har avsatt ett omfattande källmaterial, såväl i primära längder som i sammanfattande bearbetningar, och därför kan fångas in ganska väl. Särskilt gäller detta

järnhanteringen. Dess produktions-, finansierings- och försäljningsorganisation har behandlats ingående. Trots många ansträngningar från reforminriktade tekniker genomgick den inte några radikala förändringar under 1800-talets förra hälft.

Ett nytillskott som mycket väl kunde ha utvecklats inom eller i anslutning till den äldre järnindustrin utgjorde de mekaniska verkstäderna. De kom emellertid att byggas upp fristående, arbetade enbart för svenska köpare, eftersom de inte kunde konkurrera med mycket mera drivna engelska tillverkare, och var knappast lönsamma under 1800-talets första hälft. Deras förebilder och ofta deras företagsledare var engelsmän. Produkterna var ojämna till kvalitén och precisionen lämnade ännu en hel del övrigt att önska.

Den utveckling som ägde rum inom skogsnäringen skedde under denna tid

mest i Västsverige och under andra förutsättningar än senare i Norrland. Sågverksägare köpte normalt inte upp vare sig gårdar eller avverkningsrätter till skog från självägande bönder. Timmerutdrivningen sköttes i Värmland av bönderna själva som sålde till sågarnas uppköpare.

Exportindustrins marknadsföring anpassades till att köparna *tidsmässigt* kom inom närmare räckhåll under periodens gång och med tiden ställde allt mera detaljerade krav. Telegrafens införande på 1850-talet var bara *ett* viktigt led i denna utveckling. Det är *väl* värt att understryka att de båda stora exportindustrierna i allt väsentligt låg på landsbygden och gav deltidsarbete åt många vid sidan om att de sysselsatte ett begränsat antal rena yrkesarbetare. Skillnaden landsbygd-städer kan i Sverige inte gärna parallellställas med paret jordbruk-industri.

Hittills har vanligen exportindustrin setts som den kanske viktigaste drivande kraften i vår ekonomiska utveckling. Den ena stapelvaran efter den andra har för en tid varit ledande: järn, sågat virke, malm och massa samt verkstadsprodukter (om linjen dras längre än till 1850). Under de senaste åren har ett alternativt synsätt prövats. Den industri som arbetade för en inhemsk marknad har i stället framhävts.

I viss grad har den haft anknytning till jordbruket. Brännvinsbränningen hör hit. Då ett delvis nytt skattesystem lades upp i början av 1810-talet, kan man konstatera hur utbredd husbehovsbränningen då var. Några decennier senare hade en fabriksmässig framställning dock gjort stora framsteg. När ständerna på 1850-talet avskaffade husbehovsbränningen, torde den i allt väsentligt ha överlevt sig själv och var oförmögen att tävla med den effektiva fabriks-tillverkningen.

Linberedning i Hälsingland och Ångermanland var en hemindustri som byggde på råvara odlad av tillverkaren själv. Viktigare på textilsidan var dock den produktion som tillkom i Sjuhäradsbygden. Den tidigare vadmalen ersattes där snart av bomullsvaror. Hemindustrin med förläggare som

avnämare kom efterhand att kompletteras med ren fabriksdrift (något som behandlas på annat ställe i årsboken). Utan att ett riktigt rakt stamträd normalt kan etableras från hem- till fabriksindustri, har den förra i olika avseenden haft betydelse för den senare.

Kommunikationer

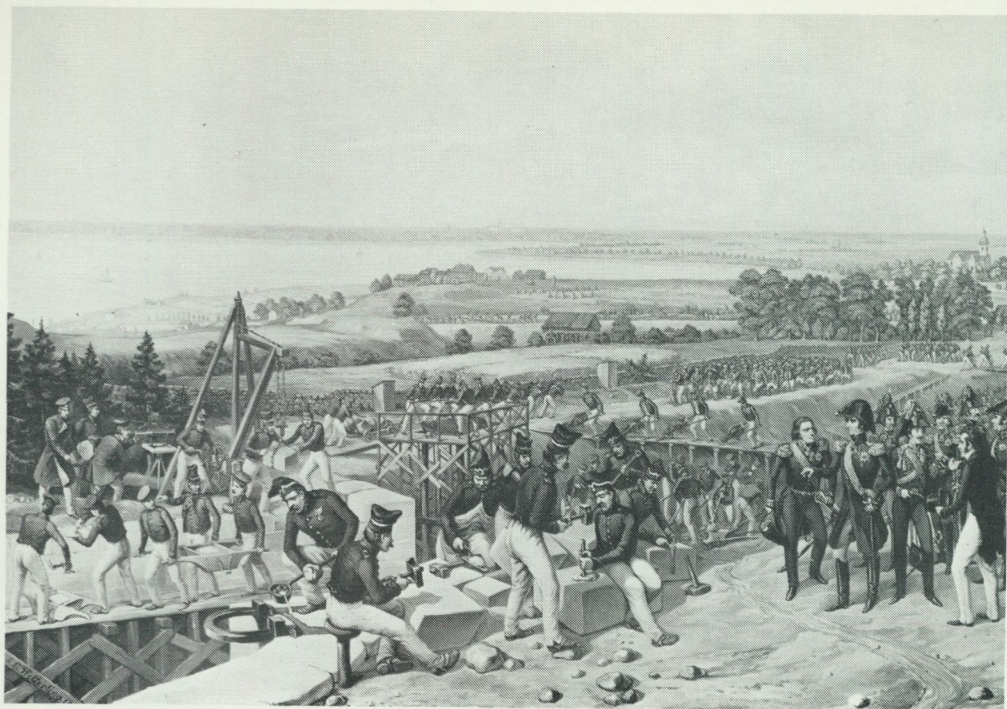
Sedan gammalt har förbättrade kommunikationer setts som ett viktigt led i den väst-europeiska omvandlingen från agrar till industriell dominans. I Sverige torde förändringarna relativt sett ha varit mindre än genomsnittet. Detta berodde främst på att utgångsläget i vårt land i en del avseenden var bättre än i andra länder. Svenska vägar var kända för att vara bra, relativt sett. Vatten- och vintervägar gav goda möjligheter för varutransporter.

Framstegen utomlands under perioden gäller både sjö- och landtrafik. Ifråga om ångfartyg följde Sverige med mycket väl och hörde under tiden fram mot 1800-talets mitt till de näst England ledande nationerna. Utbyggnaden av det svenska kanalnätet betydde otvivelaktigt en del härvidlag, men var utomordentligt kostsam och få helt nya vattenleder tillkom. Viktigare var säkert den mindre dramatiska fortgående förbättringen av hamnarna i svenska städer.

Agitationen för järnvägar hade länge obetydligt genomslag. Mycket större kapitalinsatser krävdes än för att introducera ångbåtar. Här låg Sverige långt efter England och kontinenten. Dröjsmålet fick dock vissa positiva följder. Järnvägsnätet kom senare att läggas ut med betydligt större planmässighet och säkrare finansiering än i en del andra länder. Inslag av grov spekulation som förekom i England undveks därigenom.

Ekonomisk politik

Första hälften av 1800-talet innebar i huvudsak att dragen av statlig styrning inom ekonomin minskade till förmån för marknadsinslag. En merkantilistisk inriktning

Karl XIV Johan inspekterar byggandet av Göta kanal vid Bergs slussar 1819. Östgöta livgrenadjärer och dalregementet var kommenderade att utföra det tunga arbetet. Oljemålning (detalj) av A C Wetterling (1796–1858). Foto i Nordiska museet.

makade sakta på sig för en liberal. Men förändringen försiggick ojämnt mellan olika sektorer och konsekvensen i branscherna och yrkesgruppers uppfattningar och påtryckningar var inte särskilt framträdande. Tydligast kom omsvängningen inom utrikeshandeln, där de svenska handelslättnaderna i ganska hög grad utlöstes av ageranden i främmande land, i första rummet hos övertygade frihandlare i England. Raserandet av privilegiesystemet inom järnhanteringen skedde mera i ett sicksackmönster. Även många principiella liberaler hade påfallande lätt att försvara äldre sär rättigheter, när de själva njöt fördel av dem.

Det bör noteras att historien om de merkantilistiska regleringarnas gradvisa bort-

tagande skrivits av ekonomer med liberal grundsyn och skildrats som ett villkor för industriell frammarsch. De senaste decenniernas utomordentligt betydande utbyggnad av den offentliga sektorn har inte följts av någon genomförd omvärdering av den äldre statliga skyddspolitikens roll. Kanske är en positiv bild av statlig styrning mera naturlig i samband med dess införande för att eventuellt rädda ur en kris, än när problem uppstår i en näringsgren, trots att den sedan länge varit ingående reglerad.

Förvaltande och dömande organ

Kanske är den väl fungerande administrationen det fält, på vilket den svenska 1800-

talsstaten klarast och fördelaktigast skilde sig från dagens u-länder. Möjligen skedde smärre förändringar på denna allmänt sett höga nivå. Någon försämring av den *centrala* förvaltningens ambitioner kan ha inträffat strax efter 1810. En tydligare höjning förefaller kunna placeras omkring mitten av 1820-talet. Det är svårt att se någon motsvarighet till den stora brist på kompetenta byråkrater som plågar åtskilliga nationer i tredje världen.

Många fler människor kom dock i kontakt med *lokalförvaltningens* tjänstemän. Dessa tillhölls på olika sätt att agera rättfärdigt mot allmänheten. Text bestämde en detaljerad, publicerad statlig taxa, hur mycket den svenske lantmätaren skulle ha betalt för olika typer av förrättningar i olika terrängtyper. De lokala skattmasarnas verksamhet granskades ingående av kammarrätten. Inte helt förvånande finner man omkring 1830 att ortens kronofogdar, häradsskrivare och präster ofta hårt stod på de fattigare landsbygdsinvånarnas sida emot mera formalistiskt bedömande revisorer i Stockholm. Möjligheten att bevaka sin rätt på juridiska vägar togs ofta av menige man, som påtagligen hade förtroende för domstolarnas oväld. På sätt och vis var det lättare att föra rättegång förr än nu. Vilket mål som helst, utan minsta prejudicerande innebörd, kunde föras upp till högsta domstolen. Denna dömdes därför också i en hel del småtvister.

Naturligtvis vore det ensidigt att hävda att den svenska statens organ dels effektivt tog tillvara helhetens behov och krav, dels sorgfälligt bevakade den enskilde medborgarens bästa. Människornas olika kunskaper, kontakter och övriga resurser satte självklart sina spår vid deras försök att hävda de egna intressena. Betalning till tjänstemän i form av sportler måste då och då ha medfört orättvisa sideffekter. Dessutom var riket stort och informationsvägar-

na inte tillräckliga för att medge en konsekvent administration. (Vi når ju inte heller på 1980-talet ända fram i detta avseende.)

Men totalt sett bör 1800-talets svenska överhet ha avvikit klart från den "mjuka stat" som förekommer i många u-länder. Detta måste ha varit en god grund för fortsättningen att bygga meningsfulla samhällsförändringar på.

Summering

Inledningsvis togs en rad ganska negativa aspekter fram på förutsättningar för svensk samhällsutveckling under 1800-talets första hälft. Den breda men ytliga genomgång som därefter har gjorts har knappast på någon punkt förstärkt dessa intryck. I stället har en rad företeelser med positiva förtecken noterats. Delvis blev de verksamma på längre sikt – efter 1850 – delvis påverkade de dock utvecklingen redan dessförinnan.

Kommentarer

Denna artikel återgår på en muntlig genomgång som jag höll för en grupp tjänstemän vid Nordiska museet under senare delen av 1980. Avsikten var att ge en bakgrund till en kommande utställning om industrialismens samhälle. Utifrån tio substantiv som bildade stolpar har jag försökt rekonstruera vad som sades 1½ år tidigare. I ett avseende avviker texten medvetet från genomgången. Ursprungligen gav en jämförelse mellan protoindustrialisering i västeuropeisk och i svensk mening en viss generell styrning åt framställningen. Den har bedömts bli alltför komplicerad här och har därför fått utgå. Att belägga påståendena i en uppsats av denna typ är närmast omöjligt. I någon grad återger den bedömningar från ännu inte slutförda egna forskningar och resultat som publiceras senare under 1982 från agrarhistoriskt inriktade forskningsprojekt vid ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet.

Summary

Before the period of large-scale industrialism

In the first half of the 19th century Sweden's population grew more rapidly than ever before. The number of landless persons in the countryside increased especially quickly. The problems of poor relief and employment were as acute in Sweden as in England and Germany in the 1830s and 1840s. The towns grew fairly slowly. From these points of view it is difficult to understand Sweden's rapid transition to a modern welfare state. Other features must reasonably be noted.

The increase of population in Sweden in the first half of the 19th century was far less marked than in the developing countries of today. A transformation of agriculture started long before our large-scale industrialization and was to some extent a precondition for it. From the mid-18th to the mid-19th century Sweden changed from a substantial importer to an exporter of grain. This took place without increased impoverishment of the poorest rural population. In the same way as modern research has shown in the case of Great Britain, the enclosure movement in Sweden was carried out with considerable regard for the traditional, though juridically not always well founded, rights of poorer elements of the population.

At the beginning of the 19th century there were a few commercial banks in our main cities.

They could not survive after the end of the Napoleonic wars. A great suspicion of banks run by companies of private persons thereafter prevailed for several decades. Towards the mid-19th century, however, a strong interest in a rationally organized, nationwide credit system had grown up. Experience was drawn upon from other countries and important initiatives started to show results.

So far research has usually seen the export industry as one of the chief growth factors in the Swedish 19th century economy. In recent years an alternative approach has been tried. Emphasis has instead been placed on the industry working for domestic markets.

In economic policy mercantilism slowly and tentatively gave way to liberalism, especially within foreign trade. The well functioning administration was perhaps the field in which 19th century Sweden most distinctly differed from the developing countries of today. A lack of competent bureaucrats, centrally and locally, has not been one of our main problems.

In the long run the many positive development tendencies noted above carried greater weight than the negative touched upon in the introduction. They had started to have some effect as early as 1850.